

מקס הורקהיימר היהודים ואירופה

הרצפה להסביר את האנטישמיות חייב לתת דעתו לנאציזם-סוציאליזם. מבלי מושג על מה שהתרחש בגרמניה נותר הדיבור על האנטישמיות בסיאם או באפריקה חסר-משמעות. האנטישמיות החדשה היא שליחתה של השיטה הטוטליטרית, שהתפתחה מן השיטה הליברלית. על כן, מן הראוי לשוב אל מגמות ההון. אולם דומה שמן האינטלקטואלים הנרדפים שללו לא רק את זכויות האזרח שלהם, אלא גם את הבנתם. החשיבה, צורת ההתנהגות היחידה המתאימה להם, איבדה מאמינותה. "העגה היהודית-הגליאנית", אשר חלחלה בשעתה מלונדון ועד השמאל הגרמני וכבר אז נדרשו פעילי האיגודים המקצועיים לנימה של כנות כדי לתרגמה, נחשבת עתה לתמהונית לחלוטין. הם משליכים מעליהם בהקלה את כלי-הנשק המסורבל ושבים אל הניארו-הומאניזם, אל אישיותו של גיתה, אל גרמניה האמיתית ואל נכסי תרבות אחרים. להערכתם, הסולידריות הבינלאומית הכזיבה. וכך הם סבורים, כי מאחר שהמהפכה העולמית לא התרחשה, אובד ערכן של המחשבות התיאורטיות שראו בה הצלה מן הברבריות. עתה, מאחר שאלה פני הדברים, משהתגלה כי ההרמוניה של החברה הקפיטליסטית ויכולתה להתקדם הן אשליה, אשליה שאותה גינתה ביקורת כלכלת השוק החופשי מאז ומעולם; עתה, משהמסבר הפך כצפוי לתמידי, חרף ההתקדמות הטכנולוגית ובגללה, וצאצאי הזימים החופשיים יכולים לדבוק במעמדם רק תוך ביטול החירות האזרחית, מהללים יריביה הספרותיים של החברה הטוטליטרית את המצב אשר לו היא חבה את קיומה, ומתכחשים לתיאוריה שהסגירה את סודה כאשר עוד היה זמן.

איש אינו יכול לדרוש ממהגרי העולם, אותו עולם שהוליד את הפאשיזם, להציב את המראה, דווקא שם, במקום שבו עדיין מובטח להם מקלט. אולם מי שאינו מוכן לדבר על הקפיטליזם, מוטב שיחריש גם כאשר לפאשיזם. ההתנסות של המארחים האנגלים דהיום טובה ממה שטעם פרידריך [הגדול] מלשונו המצליפה של וולטיר. שיר ההלל שהאינטלקטואלים מומרים לליברליזם מתאחר יתר על המידה לעתים קרובות, שכן מדינות הופכות לטוטליטריות מהר יותר ממה שהספרים מוצאים לעצמם מו"לים. עם זאת, הם אינם זונחים את התקווה שתיקונו של הקפיטליזם המערבי יתחולל אי-שם בערינות רבה יותר מאשר תיקונו של הקפיטליזם הגרמני, ושלזרים נבחרים יש עדיין עתיד. אולם הסדר הטוטליטרי אינו אלא הסדר הקודם, אשר השתחרר מעבבותיו. כשם שלעת זקנה אנשים נעשים מרושעים, כפי שהיו בעצם מאז ומתמיד, בערוב ימיו עוטה השלטון המעמדי צורה של קהיליית-עם (Volksgemeinschaft). התיאוריה הרסה את מיתוס האינטרסים ההרמוניים; היא תיארה את התהליך הכלכלי הליברלי כשעתוק של יחסי-השלטון באמצעות התקשרות חזונית חופשית, אשר נכפתה מחמת חוסר השוויון בנכסים. עתה התבטל המיצוע. הפאשיזם הוא מהותה האמיתית של החברה המודרנית, שאותה תיארה התיאוריה מלכתחילה באופן קולע. הוא מקבע את ההבדלים הקיצוניים, אשר בסיכומו של דבר חוק הערך הוא שיצרם.

* המאמר שכתבתי הושלמה בתחילת ספטמבר 1939, נדפס לראשונה (בגרמנית) ב-*Studies in* *Philosophy and Social Science* VII(1939): 115-137. תרגמה מגרמנית: איה ברזיר. התרגום באדיבות מכון גיתה, תל-אביב.

כדי לזהותו לא נחוצה רויזיה של התיאוריה הכלכלית. החליפין השווים והצדקים נמתחו עד אבסורד, והאבסורד הוא הסדר הטוטליטרי. המעבר מן הליברליזם התרחש באופן מסקני למדי ובפחות אלימות מאשר המעבר מן השיטה המרקנטילית אל תוככי המאה ה-19. אותן מגמות כלכליות, אשר דחקו באמצעות מנגנון התחרות את העבודה ליצרנות הולכת וגוברת כל העת, הפכו לכוחות של אי-סדר חברתי. הטכנולוגיה התעשייתית המתקדמת ביותר, שעליה גאות הליברליזם, מפריכה את העיקרון שלו, שעה שמכירת כוח העבודה הופכת עבור רוב האוכלוסייה לבלתי-אפשרית. שתוק הקיים בדרך העקיפין של שוק העבודה הופך ללא כלכלי. קדם בזרה הבורגנות באורח כלכלי – שליט רבי-ראשים; הרחבת המפעל היתה התנאי לכל יום שחפץ להגדיל את נתחו בתוצר המוסף החברתי. הוא היה זקוק לפועלים כדי להישאר בתחרות. בעידן המונופולים ההשקעה הבלתי-מוגבלת של עוד ועוד הון כבר אינה ערובה לגידול משמעותי ברווחים. כמות הפועלים, אשר יוצרים את הערך המוסף, מצטמצמת בהשוואה למנגנון שאותו הם משרתים. הייצור התעשייתי התקיים בעת החדשה אך ורק כתנאי לרווח, כתנאי להגדלת שליטתם של קבוצות ויחידים על העבודה האנושית. הרעב לכשעצמו אינו סיבה מספקת כדי לייצר סחורות צריכה. הייצור למען סיפוק הביקוש החסר אמצעי-תשלום, הייצור עבור המוני המובטלים, מנוגד לחוק הכלכלה והרת, שהוא הדבק המאחה את השיטה: אם אין עבודה אין לחם.

כבר חזותה של כלכלת השוק מסגירה כי אבד עליה הכלח. שלטי הפרסומת בכל הארצות הם אנדרטותיה. לשונם מעוררת גיחוך. הם פונים לעוברים ושבים כאותם מבוגרים מטופשים המדברים אל ילדים או אל חיות בעגה מעוררת אמון כביכול. ואכן, כשם שמוליכים את הילדים שולל כן מרמים את ההמונים, שכסובייקטים עצמאיים הם חופשיים לבחור בעצמם את הסחורות. אולם הבחירה הוכתבה להם כבר, פחות או יותר. זה כמה עשורים קיימים תחומי צריכה שבהם רק התוויות שונות. עולם האיכויות המגוון, המשמח לב אדם, נותר על הנייר. בעוד שהפרסומת אפיינה תמיד את ה-*faux frais* [הוצאות בלתי-צפויות] של כלכלת הסחורות הבורגנית, היא מילאה לפנים תפקיד מתקדם כאמצעי להגברת הביקוש. היום עדיין חולקים כבוד אידיאולוגי ללקוח, והוא אפילו אינו נדרש להאמין בו. את הפרסומת למוצרים המסחריים הגדולים הוא כבר משכיל לקלוט כסמאות לאומיות שאין לערער עליהן. בארצות הפאשיסטיות המשמעת אשר אליה פונה הפרסומת שבה לאיתנה ולמהותה. הכרזות מלמדות שם את האנשים מה הם בדיוק: חיילים. הפרסומת הופכת לצודקת. הצו הממלכתי הנוקשה, המאיים מעל כל קיר בעת הבחירות הטוטליטריות, הולם את הארגון המודרני של הכלכלה יותר מאשר המגוון האחד של פעולות תאורה במרכזי-הקניות וברובעי השעשועים של העולם.

תוכניותיהם הכלכליות של האירופים הטובים בין המדינאים הן חזון תעתועים. בשלב הסופי של הליברליזם הם מבקשים לפצות באמצעות יחמות ממלכתיות על חוסר-היכולת של כלכלת השוק הקורסת לפרנס את האנשים, ומנסים בעצה אחת עם גבירי הכלכלה להמרץ את הכלכלה באופן שפרנסה תובטח לכול. הם שוכחים שהרתיעה מפני השקעות חדשות אינה גחמה. התעשיינים כלל לא נלהבים להפעיל את מפעליהם בדרך העקיפין של מסים, שאותם עליהם לשלם למשטר חסר-פניות יתר על המידה, אך ורק כדי לחלץ מן המיצרים את האיכרים פושטי הרגל ואת שאר המובטלים. במהלך כזה אין תועלת מבחינת המעמד. עד כמה שיספרו לכלכלים אוהדי המשטר ליוזמים שהדבר הוא לתועלתם, גדולי היוזמים מצוידים בחוש טבעי טוב יותר לאינטרסים שלהם ולנגד עיניהם ניצבות מטרות נשגבות יותר מקונוקטורה דחוקה ובצדה שביטות ושאר הדברים הקשורים במלחמת המעמדות הפרולטרית. המדינאים המבקשים בסופו של דבר לנהל עדיין את הליברליזם בדרך הומאניטרית, מתעלמים מטבעו האמיתי. גם אם הם מייצגים את ההשכלה ומקיפים עצמם במומחים, שאיפתם מנוגדת להיגיון: הם רוצים להכפיף לטובת הכלל את השכבה אשר האינטרסים הייחודיים שלה סותרים במהותם את האינטרסים הכלליים. ממשל אשר הפך באמצעות מסי היוזמים את נתמכי הסעד לבעלי הסכמי עבודה חופשיים, היה חייב ליפול בסופו של דבר: אחרת היה מסתאב ובניגוד לרצונו הופך מעושה דברם של היוזמים לכלי-שרת של המובטלים, ואפילו של השכבות התלויות בכלל. מסים מופקעים כמעט, כגון מס הירושה, הנחוצים לא רק בשל פיטורי העובדים בתעשייה, אלא גם בשל השלכות המשבר החקלאי חסר-הפתרון, מאיימים בלא-הכי להפוך את החלשים מבחינה קפיטליסטית ל"מנצלי" הקפיטליסטים. עם היפוך כזה ביחסים לא יסכימו היוזמים לאורך זמן אף לא באימפריה אחת. בפרלמנטים ובחיים הציבוריים בכלל הם מחבלים במדיניות הרווחה של הליברליזם המאוחר. גם אילו סיעה להם הקונוקטורה, לא היה אפשר לרצותם: הקונוקטורות כבר אינן מספקות אותם. יחסי-הייצור גוברים על הממשלות ההומאניטריות. חלוצי התאחדויות התעשיינים יוצרים מנגנון חדש. נאמניהם נוטלים לידיהם את סדר החברה; במקום הפיקוד המפוצל במפעלים הבודדים מתהווה השלטון הטוטליטרי של

האינטרס הייחודי על העם כולו. על הפרטים מוטלת בזאת משמעת חדשה, הנוגעת בבסיס האופי החברתי. הפיכתו של מחפש העבודה המדוכא מן המאה ה-19 לחבר נלהב בארגון הפאשיסטי מזכירה בהשלכותיה ההיסטוריות את הפיכתו של האומן הימי-ביניימי לאזרח פרוטסטנטי באמצעות הרפורמציה, או את עני-הכפר האנגלי לפועל תעשייה מודרני. לנוכח העתקה כזו של יסודות נראים המדינאים הדוגלים בקדמה מתונה כריאקציונרים.

את החליפין באמצעות העבודה ממירה השליטה עליה. אם במהלך העשורים האחרונים הפכו ההמונים משותפים להסכם לקבצנים, לנתמכי סעד, עתה הם מושאיו הבלתי-אמצעיים של השלטון. בשלב הטרומ-פאשיסטי הם איימו על השיטה. המעבר לכלכלה שאיחדה את היסודות המפוצלים והפכה את האנשים לבעלי המכוונות החוגגות והתבואה חסרת-התועלת, נראה בגרמניה כבלתי-הפוך, דומה היה שסכנת הסוציאליזם אכן מרחפת על העולם. כל מי שהיה לו מה לומר ברפובליקה הדמוקרטית הסתפח אל אויביה. הרפובליקה נשלטה באמצעות תמיכות, פקדי מדינה קיסריים וקצינים לבנים. ממכשירים של מלחמת המעמדות רצו האיגודים המקצועיים להפוך עצמם למכשירים ממלכתיים, הם ביקשו לסייע לחלוקת המענקים, לחנך את הנתמכים לגישה צייתנית, בקיצור, להשתתף בשליטה. אולם בעלי-השררה התייחסו בחשדנות לעזרה מעין זו. מששב ההון הגרמני אל המדיניות האימפריאליסטית הוא הפיל את הביורוקרטיה של הפועלים על אגפה הפוליטי חרועה האיגוד-מקצועית, ביורוקרטיה אשר בסיועה הגיע לכך. למרות כל הכוונות הטובות, ביורוקרטיות אלה לא היו מסוגלות להתמודד עם היחסים החדשים. משימת המנגנון הפאשיסטי היא להפעיל את ההמונים, לא כדי להעלות את רמת-חייהם, לא כדי שיהיה להם מה לאכול, אלא כדי שיצייתו. השליטה עטתה שם משמעות אחרת. במקום פונקציונרים מתורגלים דרושים מארגנים ונוגשים עתירי דמיון; עליהם להתנתק מאידיאולוגיית החירות ומכבוד האדם. בקפיטליזם המאוחר הופכים תחילה העמים לנתמכים, ואחר-כך – לעדות חסידים.

זמן רב לפני המהפך הפאשיסטי לא עומדים התעשיין והחקלאי בפיתוי לרתום את המובטלים למטרותיהם. כמו בתחילת העידן שוב יש המונים פנויים. אלא שאי-אפשר עוד לדחוק אותם אל בתי-המלאכה [המנופקטוריות] כבאותם הימים; עידן היוזמה הפרטית חלף. התועמלן הפאשיסטי מאחד את אנשיו למאבק נגד המשטרים הדמוקרטיים. ככל שהפיתוי להשקיע הון בייצור מועיל קטן במהלך מעבר זה, כן מושקע הכסף בארגון ההמון, שאותו רוצים לחטוף מידי המשטר הטרומ-פאשיסטי הנאור. משעלה הדבר יפה מבית, מנסים זאת במישור הבינלאומי. המדינות הפאשיסטיות מופיעות גם בארצות ניכר כמארגנות הכוח נגד משטרים קשי-עורף. שליחיהן מכשירים את הקרקע לכיבושים פאשיסטיים. אלה הם צאצאי המיסיונרים הנוצרים, אשר בעקבותיהם באו אנשי-המכירות. לא האימפריאליזם האנגלי שואף היום להתפשט, אלא זה הגרמני.

אם אכן נובע הפאשיזם מן העיקרון הקפיטליסטי, אין הוא מותאם אך ורק למדינות "העניות", למדינות ה-"have not", בניגוד למדינות השבעות. העובדה שהנאציזם-סוציאליזם נישא במקורו על-ידי תעשיות פושטות רגל קשורה בתחילתו הספציפית ואינה מעידה על עיקרון כללי. עוד בתקופת הרווחיות המרבית סחטה התעשייה הכבדה את הנחת שלה מן התשואה המעמדיית באמצעות עמדת-כוח כלכלית. שיעור הרווח הממוצע, גם זה שנפל בחלקה, עלה בהתמדה על הערך המוסף אשר נוצר בתחומה שלה. קרופ [Krupp] ותיסן [Thyssen] צייתו פחות מכל אחד אחר לעקרון התחרות. על כן, פשיטת הרגל אשר המאזן הצביע עליה בסופו של דבר, כלל לא העידה על הרמוניה בין התעשייה הכבדה לבין צורך השעה. העובדה שרווחיות השוק של התעשייה הכימית עלתה על זו של התעשייה הכבדה לא יכלה להכריע את הכף מבחינה חברתית. משימת הקפיטליזם המאוחר היא לעצב מחדש את האוכלוסייה כקולקטיב ערוך ומזומן ליעדים אורחיים וצבאיים, ולהפוך אותה לחומר בידי המעמד השליט המתהווה מחדש. הרווחיות הגרועה דרבנה רק חלקים מסוימים מן התעשייה הגרמנית להאיץ את התפתחותם.

המעמד השולט שינה את פניו. אין זהות בין חבריו לבין בעלי הקניין הקפיטליסטי. רוב בעלי-המניות המפולגים נשר זה מכבר מן ההנהגה של מועצת המנהלים. עם התקרבות המפעל מיחידה כלכלית אחת מבין יחידות רבות השרויות בתחרות אל עמדת כוח חברתית מבוזרת של הקונצרן המודרני הגיעה הנהלת המפעל לעוצמה מוחלטת. היקף המפעלים וגיוונם יצרו ביורוקרטיה, אשר הנהגתה הסתייעה בהון של בעלי-המניות להגשמת מטרותיה-שלה ולו במחיר הנחת מטרותיהם. אותה מידה של הרכב ההון האורגני, אשר מקטינה את התמריץ להשקעות נוספות, מאפשרת למנהיגים לבלום את מנגנון הייצור ואפילו לעצור את גלגליו במהלך של מוזימה פוליטית מבלי לחוש בכך כמעט. משכורות המנהלים יכולות להינתק מעת לעת מן המאָננים. את מקום הבעלים החוקיים תופסת הביורוקרטיה התעשייתית הגבוהה. מסתבר שהשליטה בפועל, החוקה הפיסית

ולא הבעלות הנומינלית, היא שמכריעה מבחינה חברתית. מבחינה חברתית, הצורה החוקית אשר קבעה בפועל את מנת-חלקו של הפרט, היתה מאז ומעולם חלק מן האידיאולוגיה. הקבוצות המרוששות של הבורגנות דבקות עתה בצורה המקובעת של הקניין הפרטי ומגנות את הפאשיזם כבולשביזם חדש, הגם שזה מעניק מקובעות תיאורטית לצורת החיברות של הקניין, ובפועל אינו יכול לסכל את המונופוליזציה של מנגנון הייצור. בין אם המדינה מעניקה את רכושה תחת כותרת הרווחים הפרטיים המווסתים ובין אם היא עושה זאת במישרין, בצורת משכורות לפקידים, אין בכך הבדל משמעותי. מאחורי האידיאולוגיה הפאשיסטית חבויה גישה זהה, כזו המסתתרת מאחורי האידיאולוגיה הישנה ההרמונית: שלטון המיעוט על בסיס הבעלות העוברתית על כלי-הייצור החומריים. השאיפה לרווח מסתכמת היום במה שהיתה מאז ומעולם: שאיפה לערצמה חברתית. טבעם האמיתי של הבעלים החוקיים על אמצעי-הייצור קם מולם בדמות המפקד הפאשיסטי של גדודי העבודה. השלטון החברתי, שבאמצעים כלכליים לא היה אפשר להחזיקו מאחר שעל הקניין הפרטי אבד הכלח, נמשך באמצעים פוליטיים ישירים. לעומת מצב זה מייצג הליברליזם, גם בצורתו המנוגנת, את מירב האושר למירב בני-האדם. שכן האסון שידעו מרבית האנשים בארצות הקפיטליסטיות נופל בגודלו ממה שעובר היום במרוכז על המיעוטים הנרדפים.

את הליברליזם אי-אפשר עוד לכונן מחדש. הוא מותיר מאחוריו פרולטריון מדוכא שמנהיגו בגדו בו, פרולטריון שמובטליו יוצרים מעין מעמד אמורפי, המשווע ממש לארגון מלמעלה; איכרים, אשר שישות הייצור וצורות ההכרה שלהם מפגרות שנות-אור אחרי ההתפתחות הטכנולוגית ואלופי תעשייה, צבא ומנהל, הנוטלים לידיהם בעצה אחת את הסדר החדש.

אחרי אפיזודת הליברליזם שנמשכה מאה שנים שבה השכבה השלטת במדינות הפאשיסטיות לתובנותיה הבסיסיות. שוב מוטל פיקוח על קיום האנשים הפרטיים במאה ה-20, וזאת עד לאחרון הפרטים. אין לדעת האם לאחר שחרור הכוחות בחברה התעשייתית יוכל הדיכוי הטוטליטרי להאריך ימים. אפשר היה להסיק את ההתמוטטות הכלכלית, אך לא את המהפכה. תיאוריה ופראקסיס אינם זהים באורח בלתי-אמצעי. אחרי המלחמה הוצגה השאלה בצורה מעשית. לפועלי גרמניה היו הכשרים לכונן מחדש את העולם. הם נרצחו. עד כמה יגשים הפאשיזם את מטרותיו יוכיחו רק מאבקי התקופה. הסתגלות הפרטים אליו מבטאת גם כישורים רציונליים. העובדה שהפועלים מתייחסים בנייטרליות אל הסדר הטוטליטרי, לאחר בגידת הביורוקרטיה שלהם מאז 1914, לאחר התפתחות המפלגות למנגנונים חובקי עולם ומשביתי ספונטניות, לאחר רצח המהפכנים, אינה מעידה על היטממות. זכר 14 השנים מהלך קסם רב יותר על האינטלקטואלים מאשר על הפרולטריון. ייתכן שמה שיש לפאשיזם להציע לפרולטריון אינו נופל ממה שהציעה לו רפובליקת ויימר, אשר העלתה את הפאשיזם.

לחברה הטוטליטרית סיכויים כלכליים לטווח הארוך. ההתמוטטויות אינן נראות בטווח עין. המשברים היו סימנים רציונליים, היינו, ביקורת מנוכרת על כלכלת השוק, אשר הגם שהיא עיוורת, הצורך הוא שהנחה אותה. בכלכלה הטוטליטרית, הרעב בעתות מלחמה ושלום אינו נתפש כהפרעה אלא כחובה פטריוטית. סופו הכלכלי של הפאשיזם כשיטה עולמית אינו נראה לעין. הניצול לא עוד משועתק בלא תכנון בשוק, אלא בהפעלה מודעת של השלטון. הקטיגוריות של הכלכלה המדינית: חליפין של שווי-ערך, ריכוזיות, מרכז, נפילת שיעורי רווח וכן הלאה, תקפות גם כיום, הן רק הגיעו למסקנתן – קצה של הכלכלה המדינית. הריכוז בארצות הפאשיסטיות מתקדם והולך במהירות. אולם הוא התמוג בפראקסיס של הכוח המתוכנן, פראקסיס המנסה להתגבר באורח בלתי-אמצעי על הניגודים החברתיים. הכלכלה איבדה את הדינמיות העצמאית שלה. היא איבדה את עוצמתה לברוני הכלכלה. כישלון כלכלת השוק החופשי חושף את אי-היכולת להתקדם הלאה במסגרות החברה האנטגוניסטית בכללה. הפאשיזם יכול להוסיף להתקיים למרות המלחמה כל עוד העמים אינם תופשים שהידע והמכוונות המצויים בבעלותם לא נועדו להנציח את הערצמה ואת העוולה, אלא לשרת את רווחתם-שלהם. הוא אינו נחשל בהשוואה לעקרון *laissez-faire* שפשט את הרגל, אלא בהשוואה למה שבני-האדם יכולים היו להשיג.

אפילו היו הגבלת החימוש וחלוקת האדמה עלות יפה – הקונצרנים מהווים דוגמה ראויה לחיקוי בנושא זה (יש לחשוב על משהו כגון המאמצים להקמת קרטל פחם בריטי-גרמני, ומעבר לכך, קרטל אירופי)¹ – לא היה הפאשיזם צריך לחשוש מפני היקלעות למצב מכין. המלאכה מרובה כל-כך: יש לספק עבודה ולחם ובה-בעת, לא להניח לפרטים להתחצף. מאנדווייל, אשר ידע במה הדברים

1. *Frankfurter Zeitung*, 2 Februar & 9 Maerz 1939

* ברנארד דה מאנדווייל [1670 בקירוב-1733] – רופא ופילוסוף אנגלי ממוצא הולנדי.

אמורים, התווה כבר בתחילת הקפיטליזם את היעד הרחוק של הספקת העבודה הפאשיסטית: "עבודה מצויה אצלנו עוד למאה-אלף עניים יותר מאשר יש לנו בעצם, למשך עוד שלוש-מאות עד ארבע-מאות שנים. כדי להפיק תועלת מכל חלקי ארצנו ולישבה כראוי צריך יהיה לפתוח נהרות רבים לתנועת ספינות ולכרות תעלות רבות. צריך יהיה לנקז אזורים אחדים ולהגן עליהם מפני שיטפונות בעתיד. צריך יהיה לעבד חלקות נרחבות של אדמה צחיחה, ליצור גישה לדונמים רבים של אדמה, שיהפכו כתוצאה מכך לרווחיים (Dii laboribus omnia vendunt) האלים הם בעלי כל העבודות)). בתחום זה אין קשיים אשר עבודה והתמדה לא יוכלו להם. את ההרים הגבוהים ביותר אפשר להפיל לעמקים, הנכונים לאסוף אותם לחיקם, ואפשר להקים גשרים במקום שבו כלל לא היינו מעלים זאת עתה על דעתנו".² "זה מעניינה של המדינה לתקן את הליקויים החברתיים וראשית כול, ליטול לידיה את מה שאנשים פרטיים מזניחים בדרך-כלל. התרופה הטובה ביותר לניגודים היא ניגודים; ומאחר שבמקרה של כישלון לאומי הדוגמה משפיעה טוב יותר מאשר הפקודה, על השלטון להחליט על יוזמה גדולה כלשהי, המחייבת עבודה כבירה לאורך זמן, ועליו לשכנע את העולם שאין הוא עושה דבר שלא מתוך דאגה לדורות הבאים. הדבר יפעל לחיזוק רוחו ההססנית ונטייתו האזוררית של העם, זה יזכירנו שאנו חיים לא רק למען עצמנו ולבסוף, זה יהיה הכלי שיצמצם את חשדנות האנשים ותחת זאת יציף אותם בעד אהבת מולדת כנה ונאמנות אמיתית לארמת המולדת, הנחוצות יותר מכול להתפתחות גבוהה יותר של אומה".³

הטרור, שהוא בהקשר זה מפלטו של המעמד השליט, התחבב יותר ויותר מאז מקיאולוי על הרשויות. "חייית הפרא הקרויה עם זוקקה בהכרח להנהגת ברזל: אתם אבחים לאלתר, ברגע שאתם מתירים לה להיעשות מודעת לכוחה. [...] הפרט הנשלט לא נדרש למידה טובה וזלת הסבלנות והצניעות; הרוח, הכישרון, המדעים, מקומם בצד הממשל. האסון הגדול ביותר נובע מהפיכת עקרונות אלה על פיהם. סמכותו האמיתית של הממשל מסתיימת כאשר כל אחד מאמין שהוא מוסמך ליטול בה חלק; הפרזה מעין זו מולידה את זוועות האנרכיה. האמצעי היחיד למנוע את הסכנות הללו הוא להדק ככל האפשר את השלשלאות, לחוקק חוקים מחמירים ביותר, למנוע השכלה מן העם, ומעל לכול, להתנגד לחופש העיתונות הרדי-האסון, להפחיד באמצעות עונשים כבדים ומרובים כדי לשים קץ למקור כל הידע המתיר את חרצובות העם. [...] אל תשלו את עצמכם, [...] שבדברי על העם מתכוון אני למעמד, שאותו נוהגים לכנות השדרה השלישית; לא ולא. אני מכנה עם את המעמד המושחת והבוזי, אשר כחלאת הטבע הופל על אדמתנו, ומסוגל להתקיים על זיעת אפיו בלבד".⁴ את אשר יודעים הנאציזם-סוציאליסטים ידעו כבר לפני מאה שנים. "יש לקבץ את האנשים אך ורק בכנסייה או לקרוא אותם אל הדגל; שם אין הם נמלכים בדעתם, הם שומעים ועושים".⁵ את מקומה של כנסיית פטרוס [הוותיקן] תופס היכל הספורט הברלינאי.

לא רק הפילוסופים החשוכים, הנחשבים לבלתי-אנושיים בעיני צאצאיהם האידיאולוגיים, פירשו את תלותו של העם כהנחת יסוד למצבים יציבים, הם רק אפיינו את המצב בדיוק רב יותר מאשר [הפילוסופים] האידיאליסטים. קאנט המאוחר לא הרבה יותר משוכנע מאשר [המרקיז דה] סאד ובונאלד* בזכות השכבות הנמוכות לחירות. על-פי התבונה המעשית נדרש העם לציית כמו בבית-מאסר, בהבדל היחיד, שלצד עושי-דברם של שליטי הזמן הוא גם נדרש למצפון משלו כסודר וכנוגש. "מקור הכוח העליון הוא, מבחינת העם, זה המצוי בקרבו, ואין לתהות על כוונתו המעשית: כלומר, אסור לנתין לעסוק בהתפלפלות על מקור זה [...]; שהרי הנתין, שהרהר זה עתה במקור הסופי, יבקש להמרות את פיה של כל סמכות השולטת ברגע זה ועל כן ייענש, יושמד, או (כמנודה, כ-exlex) יגורש על-פי אותם החוקים, היינו, בדיון".⁶ קאנט מכריז על נאמנותו לתורה הגורסת, "שיש לציית לזה, אשר בבעלותו נמצא השלטון העליון, המצווה על העם והמחוקק, כלומר, על-פי חוק וללא-תנאי, ואפילו עצם החקירה והדרישה הפומביות אחר רכישתו של התואר, היינו העמדתו

* לואי דה בונאלד [1840-1954] – תיאורטיקן פוליטי שהגן בכתביו על המלוכה והכנסייה הקאטולית.

2. Mandevilles Bienenfabel, trans. by Otto Bobertag, Georg Mueller, Munich 1914 Eine Abhandlung ueber Barmherzigkeit Armenpflege und Armenschule, p. 283f.
3. Ibid., p. 286f.
4. Sade, Le Marquis de, 1797. Histoire de Justine, vol. IV, pp. 275-278
5. de Bonald, L., 1817. "Pensées sur diversés sujets et discours politiques," Oeuvres, vol. VI, Paris, p. 318f.
6. Kant, I., Die Metaphysik der Sitten, 1st part: Metaphysische Anfangsgruende der Rechtslehre, 2nd part, 1st section. Akademieausgabe, vol. VI, p. 318f.

בספק כדי להתנגד לו במקרה שהוא לוקה בחסר, הינן בנות-עונש, וזהו ציווי קטיגורי: צייתו לשלטונות (בכל מה שאינו סותר את [קול] המוסר הפנימי), אשר להם נתון השלטון עליכם".⁷ אולם הבקי בקאנט יודע: "קול המוסר הפנימי" לעולם לא יוכל למחות נגד עבודה קשה במצוות שליטי הזמן.

ההלאמה הפאשיסטית – הצבתו של מנגנון מפלגתי טרוריסטי לצד האדמיניסטרציה – היא היפוכו של חיברות. כאז כן עתה, פועל הכלל למען האינטרסים של קבוצה קבועה. הפיקוד הממונה באמצעות הביורוקרטיה על עבודת האחרים הוא עתה הערכאה העליונה הרשמית, הפיקוד של בעלי-הקניין השרויים בתחרות רק מואצל, אך הסתירות מיטשטשות: בעלי-הקניין הפכו לביורוקרטים והביורוקרטים הפכו לבעלי-קניין. הסתירה למושג הייחודיות השולטת נעלמת לחלוטין ממושג המדינה, המדינה היא המנגנון של קואליציית השליטים, מכשיר פרטי, וככל שעצמאותה גדלה גוברת הסגידה לה. הן באיטליה והן בגרמניה נעשתה הפרטה-מחדש של מפעלים ציבוריים גדולים. באיטליה עברו לידי חברות פרטיות מפעלי חשמל, המונופולין על הטלפון, ביטוח החיים ומוסדות אחרים בהנהלה ממלכתית או עירונית ובגרמניה – בראש ובראשונה, הבנקים.⁸ מכך נהנים כמוכרן רק הגדולים. ההנחה שהיום הבינוני ימצא לו מקלט מפני התאגידים הגדולים הסתברה במשך הזמן כהונאה תעמולתית טהורה. מספר החברות השולטות בכל התעשייה הולך ומצטמצם. מתחת לפני השטח במדינת-המנהיג (Fuehrerstaat) מנהלים בעלי-האינטרסים מלחמת חורמה על השלל. אלמלא שותפות זו היו הגרמנים ואליטות אחרות באירופה, השותפות לכוונה להצמיח את האוכלוסייה, שרויים זה כבר במלחמה מפנים ומחוץ. בתוך המדינות הטוטליטריות פנימה המתיחות הינה כה רבה, עד כי גרמניה עשויה להתפרק בן לילה לכלל כאוס של מלחמות גנגסטרים. מקורות הטרגיות, כמוה כהבטחה החוזרת ונישנת לקיום בן אלפי שנים רבות, שיקפו מלכתחילה את נבואת הלב על חולשה מעין זו בתעמולה הנאצית. רק משום שהחרדה המוצדקת מפני ההמונים שבה ומאחדת תמיד את הכול, מניחים בסופו של דבר מפקדי המשנה לבעלי השררה לאחד אותם, ובמקרה הצורך לטבוח בהם. מאחורי האחדות וההמוניה מסתתרת אנרכיה שכמותה לא ידע הקפיטליזם מעודו, מאחורי השיטתיות – האינטרס הפרטי האטומיסטי. האיוון המתקיים למול צורכיהם של בני-האדם אינו פחות מקרי מאשר טווח המחירים של השווקים החופשיים בשעתו. למרות כל הפיקוח, הכוחות הפועלים לחלוקת האנרגיות החברתיות בין ענפי הייצור השונים הם בלתי-רציונליים, ממש כמנגנוניה של כלכלת-הרווח, אשר חמקו משליטת האדם. חירות המנהיגים היא הונאה ממש כחירותו של איש-העסקים; כשם שזה היה תלוי בשוק, תלויים הם בקונסטלציות עיוורות. הדינמיקה בין הקבוצות, החרדה מפני עמם שלהם ועמים אחרים, התלות בחלקים של עולם העסקים, מכתובות להם את ההתחמשות, ממש כשם שלא העימות בין האדם לטבע הוא שמכתיב ליזמים בחברה התעשייתית את הרחבת המפעלים, אלא ניגודים חברתיים, אשר הם, ורק הם, מגדירים עדיין חברה תבונית. יציבות הפאשיזם מושתתת על חברית נגד המהפכה ועל נטרול (Ausschaltung) התיקונים הכלכליים. העיקרון האטומיסטי, שכרך את הצלחת האחד במצוקת האחר, רק הוחרף היום. בהתאגדויות הפאשיסטיות שולטות האחדות והאחוה רק על פני השטח. המאבק לקידום בהייררכיה הברברית הופך את חבריה ליירבים בכוח. העובדה שבכלכלת מלחמה ישנם יותר מקומות עבודה מאשר פועלים אינה מבטלת את מאבק הכול בכול. הפערים בין המשכורות הניתנות במפעלים הבודדים לגברים ולנשים, לפועלים ולפקידים, לקטיגוריות שונות של פועלים, הינם בוטים משהיו קודם-לכן. עם חיסול האבטלה לא נפרצה ברירותם של האנשים. במקום החשש לאבד את מקום העבודה הופיע החשש מן המדינה. החרדה מתפרקת לגורמים.

היום, כשהאינטרס המשותף של המנצלים חזק יותר מאי-פעם, קשה יותר לזהותו מאי-פעם. למרות כל המשברים, בליברליזם בשיאו נותר הפרולטריון קשור לתהליך ייצור הסחורות, אבטלת היחידים חלפה. עבודתם של הפועלים בתעשייה כוננה את בסיס הסולידריות, כפי שהסוציאל-דמוקרטיה הבינה אותה עדיין. בתקופה שקדמה מיידית לפאשיזם הפך חלק ניכר מן האוכלוסייה למובטל לאורך זמן ואיבד את עמוד השדרה שלו. כנופיות הסיוע הטכנולוגי לשעת חירום הוכיחו גם לפועלים הגרמנים המועסקים את מידת חולשתם. יתרה מזו, ככל שמדיניותן של מפלגות ההמונים הישנות האיצה את חיסולה של כל ספונטניות, חיסול שמקורו בחוסר-האונים הכלכלי, כן

⁷ .Loc. cit., appendix, p. 371

⁸ For Italy see, e.g., Perroux, "Economie corporative et système capitaliste," in: *Revue d'Économie Politique*, Sept./Oct. 1933. For Germany see e.g. *Frankfurter Zeitung*, July 21, 1936, and Feb. 26, 1937

הלכה מלאכת לכידת הקורבנות על-ידי המפלגה החדשה ונעשתה קלה. כאז כן עתה, הקולקטיביזם הוא האידיאולוגיה של ההמון המפוצל, שהוא כולו כחומר ביד השלטון. ובה-במידה נראית העבודה בצו המדינה על-פי האמונה במנהיג ובקהילה – האמונה שהפיצה המדינה – כממצא מקיום חסרת תקווה. האמונה מתקיימת על כך ששוב מצויה עבודה קבועה. הכול יודעים מה מוטל עליהם לעשות וכיצד פחות או יותר ייראה יום המחרת. האדם כבר אינו קבצן ולכשתפרוץ מלחמה לא ימות לברו. קהיליית-העם ממשיכה את האידיאולוגיה של 1914. התפרצויות לאומיות הן התחליף המותר למהפכה. מבלי דעת הן מגשימות את האימה של קיומן, אותו קיום אשר נמנע מהן לשנות. הישועה חייבת לבוא מלמעלה. אולם צבועה ככל שתהיה האמונה באפסות הפרט, בחיי הנצח של העם, או ברמותם של המנהיגים, לנוכח האמונה הנצרית המדולדלת, היא מבטאת לפחות ניסיון. את עדת החסידים נוטשים גם המנהיגים הנערצים, אך לא כפי שנטשה מאז ומתמיד האל האמיתי.

הפאשיזם מתקדם אל מעבר לנסיבות שקדמו לכניסתו לשלטון לא רק באופן שלילי אלא גם באופן חיובי. אם צורות החיים של שלב הקפיטליזם הליברלי עיכבו את התפקוד, אם התרבות האידיאליסטית כבר היתה ללעג ולקלס, הריסתן בפאשיזם חייבת היתה גם לשחרר כוחות. מן היחיד נגולו הביטחונות הכוזבים, החילוץ הפאשיסטי מן הרכוש, המשפחה והדת לא הותר מהם שריד. ההמונים הפוכים לכלים רבי-ערצמה וכוחו של הארגון הטוטליטרי, המרפף לאורכו ולרוחבו ברצון זר, עדיף על טרבו של הרייכסטאג, אשר נישא על רצון העם. ריכוז המנהל, מעשה ידי הנאציזם-סוציאליזם בגרמניה, מקיים תביעה בורגנית עתידת-יומין, שכבר נתמלאה במקום אחר במאה ה-17. חזוניתה הרמוקרטית של גרמניה החדשה – הביטול הפורמלי של השדרות – הינה תבונית מבחינה בורגנית. ברם, רישלייה הכביד את ידו על השליטים הפיאדלים יותר מאשר היטלר על ריאקציה כביכול. בעלי-האחוזות הגדולים נהנים עדיין מהגנות מוסות מפני מדיניות ההתיישבות. ההצלחות במדיניות-החוץ הפאשיסטית מקבילות לערצמה הפנימית. הן מאמתות את הבטחות המשטר. הטעם העיקרי לאדישות ההמונים כלפיו נעוץ בציפייה הצוננת להצלחתו לגול אי-אלו דברים מן המבנים המדיניים השבריריים שמסביב, מה שיצימח תועלת גם לאדם הקטן. לאחר שלב הכיבושים, המצוי לבטח רק בתחילתו, מקווה הנאציזם-סוציאליזם להעניק להמונים את כל שיהיה לאל ידו מבלי לגרוע כהוא-זה מנכונות ההקרבה ומן המשמעת. בפאשיזם חלה עלייה בהיקף תאונות העבודה מחד גיסא, ומאידך גיסא חל גידול במחזור הכספים של מפעלי הןקט [יי-נתונים], אך הוודאות שהעבודה עדיין מצויה בשפע פועלת בסופו של דבר כמו הטובה שבדמוקרסיות. תחת שלטונו של וילהלם לא כיברו את העם יותר מאשר תחת שלטונו של היטלר. ספק אם העם יאפשר מלחמה ארוכה.

אכן, כוחות הייצור בפאשיזם מדוכאים יותר מאי-פעם. המצאת חומרים חלופיים אינה מציעה תחליף לעיוות הכשרונות האנטיים, המגיע עד לידי חיסול האנושי. אך בכך רק נמשך תהליך, אשר בלא-הכי עטה מימד של אסון. בעת האחרונה, הפאשיסטית, מתחזקות גם המגמות הסותרות. המחשבות על אומה וגזע נהפכות על פיהן. בבסיסו של דבר, הגרמנים כבר אינם מאמינים בהן. העימות בין הליברליזם למדינה הטוטליטרית כבר אינו נעצר על גבולות המדינה. הפאשיזם כובש מחוץ ומבית כאחד. לראשונה נסחף העולם כולו באותה התפתחות פוליטית. הודו וסין אינן עוד אזורי ספר בלבד, מעצמות היסטוריות מדרגה שנייה. הן חדרות אותו מתח כבמדינות הקפיטליסטיות המפותחות.

השקר על אודות הצדק בחברה המודרנית, על אודות הדרך הפנויה, על אודות ההצלחה על-פי משפט האל, כל שקרי התרבות שהרעילו את החיים, הפכו לשקופים או סולקו. הביורוקרטיה גזרת לחיים או למוות. בניגוד לקפיטליסטים הישנים היא אינה תולה את האחריות לכישלון הקיום, באל, אלא בכורח המדיני. הדמויות הלא אנושיות השולטות עתה באנשים אינן נקטות לכאורה ברירה פחות צדקת מאשר השוק, שהונע על-ידי השאיפה לרווח ות-לא. הפאשיזם הציל את השליטה על אמצעי-הייצור למען המיעוט, אשר יצא מן התחרות כשהוא נחוש ביותר בדעתו. הוא התצורה בת-הזמן. גם במקום שהפאשיזם אינו שולט באירופה מתעוררות מגמות חברתיות חזקות, שהמנגנון המנהלי, המשפטי והפוליטי מבקש להקנות להן מעמד סמכותי. כבר מטעמי תחרות, שהיא המניע הליברליסטי האמיתי, שואפים לכך הקפיטליסטים וכל הכרוך בהם. וכך כותב איש שירות [החרץ] ויילי-אטון [Whaley Eaton]: "If the British government is forced to choose between active inflation and totalitarian control of finance and industry, it will take the latter course" [אם הממשלה הבריטית תאלץ לבחור בין אינפלציה פעילה ובין פיקוח טוטליטרי על שוק ההון

• ארמאן ז'אן דה פלסיס, הקרדינל דה רישלייה [1585–1642].

והתעשייה, היא תבחר באפשרות השנייה.⁹ האם יסתפקו לאורך זמן בפתרונות למחצה ובפשרות, נחיה ונראה.

כך הדבר לגבי היהודים. הם מתאבלים מרה על העבר. העובדה שבליברליזם שפר עליהם המצב בהרבה אינה ערובה לצדקתו. אפילו המהפכה הצרפתית, אשר סייעה לכלכלה הבורגנית להגשים את ניצחונה הפוליטי והעניקה שוויון ליהודים, היתה פחות חרמשמעית מכפי שמשערים כיום. לא הרעיונות, אלא הרווח הוא שמגדיר את הבורגנות. "רק לאחר שהרהרו בהם", אומר מורנה [Mornet], "החליטו על ביצוע השינויים המהפכניים. הרהורים אלה לא היו עניינן של נפשות מתקדמות מעטות ובודדות; היה זה עניינה של אליטה גדולת ממדים, אשר דנה בכל רחבי צרפת במקור החולי ובטבע התרופה".¹⁰ להרהר משמעו כאן לחשב. ככל שהמהפכה הרחיקה לכת אל מעבר למטרות הכלכליות הנכספות, כן הושבו הדברים לקדמותם מאוחר יותר. פחות משהתעסקו בפילוסופיה עסקו במסורבלות המינהל, ברפורמות אזוריות וממלכתיות. הבורגנים היו מאז ומעולם פרגמטיסטים, לנגד עיניהם עמד רכושם. בשלו הם מוטטו את זכויות-היתר. גם ההתפתחות הרדיקלית יותר, שנקטעה בנפול הטורריסטים, לא הובילה רק לעבר חירות רבה יותר. כבר אז עמדה על הפרק הבחירה בין צורות שונות של דיקטטורה. תוכניותיהם של רובספייר וסן-ז'ייסט הכילו יסודות ממלכתיים, חזיקו המנגנון הביורוקרטי, בדומה לשיטות הסמכותיות דהיום. הסדר, אשר החל את דרכו ב-1789 כסדר מתקדם, נשא בחובו מלכתחילה את הנטייה לאציונל-סוציאליזם.

למרות כל השוני היסודי בין הוועד לשלום הציבור ומנהיגי הרייך השלישי, אשר המקבילות המדוימות ביניהם ראויות לציון, הפראקסיס הפוליטי שלהם מקורו באותו כורח: לשמר את השליטה על אמצעי-הייצור בידי קבוצות שכבר מחזיקות בה, כדי שעבודת האחרים תוכפף למרות הנהגתם. חירות פוליטית לכול, שוויון זכויות ליהודים וכל המוסדות ההומאניים, התקבלו כאמצעי שנועד לניצול מרבי של העושר. המוסדות הדמוקרטיים עודדו את ההיצע של כוחות עבודה זולים יותר, את האפשרות לחשב בביטחון את הרחבת הסחר החופשי. עם שינוי היחסים מאבדים המוסדות את אופיים התועלתני, שבזכותו הם קיימים. גם היזם היהודי תפש את התבוננות, הסותרת את תנאי הניצול המסוימים בכל רמה ורמה שאליה הגיעו, כמופרזת או חתרנית. סוג זה של רציונליות פונה עכשיו נגדו. חלק בלתי-נפרד מן המציאות שבה צמחו היהודים והתחזקו היה מוסר טבעי – מוסר השלטון הכלכלי – ולפיו הם נשקלים עתה ונמצא שהם לוקים בחסר. אותה רציונליות, שלפיה מתחרים נחותים דורדרו מאז ומתמיד לפרולטריון ואורח-חייהם נעשק מהם במרמה, אותה תועלתיות כלכלית, היא שחורצת עתה גם את דין היהודים. שוב דנה אליטה רחבה ב"מקור החולי וטבע התרופה" והפעם לא רק בצרפת, אלא באירופה כולה. תוצאת הדיון גרועה ליהודים. הם מושלכים לכלבים. מישהו אחר יעיל מהם כיום: מנהיגי הסדר החדש בכלכלה ובמדינה. אותו כורח כלכלי, אשר יצר באורח לא רציונלי את גודדי המובטלים, פונה עתה בדמות צווים שקולים היטב נגד מיעוטים שלמים.

הספירה, אשר קבעה את גורל היהודים בשני אופנים – בתור מקום פרנסתם ובתור אבן יסוד של הדמוקרטיה הבורגנית – ספירת מחזור הכספים, מאבדת את משמעותה הכלכלית. שלטון הכסף המפורסם דועך לאטו. בליברליזם מתקשר שלטון ההון עם מילי פונקציות הכרחיות. על-פי גידול ההון הכספי או היחלשותו, הון החוזר בסופו של דבר אל היזם אחרי כל יחזמה ויחזמה, יכול היזם להסיק אם ובאיזו מידה היתה היחזמה נחוצה לחברה הקיימת. משפט השוק על מכירתו של סחורות העיד על חלקן בהתפתחות החיים בכללם. עם הנטרול הגדל והולך של השוק מתבטל גם תפקיד הכסף בתור החומר המעיד על התהליך. סיפוק הצרכים אינו מתבצע עתה באופן הולם וצורך יותר מאשר באמצעות ההשוואה המכנית של אינטרסים קפיטליסטיים שונים בהרכבם. ברם, את פסק-הדין של השוק בדבר הדרך שבה כל אחד צריך להיות את חייו – הפסיקה לרווחה ולמצוקה, לרע ולעוצמה, שלפחות חייבה התייחסות גם מצד הקבוצות הכלכליות השליטות – הן קובעות עתה בעצמן. האנונימיות הפכה לשיטתיות, אך לא לשיטתיות החופשית של האנושות המאוחדת, אלא לשיטתיות הערמומית של אויביה המושבעים. פסק-הדין היה לפנים לא רק אנונימי, אלא גם כיוון אל פושעי תהליך הייצור ואל נבחריה כאחד; מבלי להתחשב בייחודיותם האנושית, הוא חלק לאנשים את כבוד ההתעלמות מהם. עד כאן הוא היה אנשי בחוסר-אנושיות שלו. במדינת-המנהיג נקבע במכוון מי למוות ומי לחיים. מן היהודים נשלל כוחם כסוכנים של

⁹ Whaley-Eaton, 1939. *Foreign Service*, Letter 1046, May 2.

¹⁰ Mornet, D., 1912. *Les origines intellectuelles de la Révolution Française*, Paris, p. 2.

מחזור הכספים, מאחר שמבנה הכלכלה המודרני הרחיק את כל התחום אל מחוץ למסלול. הם נבחרו לקורבנות הראשונים של צו ההנהגה, צו שאימץ לעצמו את התפקיד החסר. המניפולציה הממלכתית של הכסף, אשר בלא-הכי חייבת היתה להוביל זה כבר לשוד, הפכה למניפולציה ברוטלית של מייצגיה.

היהודים נעשים מודעים לחוסר-התוחלת שלהם, לפחות אלה שכבר התנסו בכך. מי שרשאי עדיין להתמרמר לצד הארים על המסים באנגליה ובצרפת, רק מביט באי-רצון על האחים לגוע הנמלטים אל מעבר לגבול; הפאשיסטים מעריכים מראש את המבוכה הזאת. מבטאם של הבאים זה מקרוב גרוע וגינותיהם מגושמים בארץ החדשה. אצל הנכבדים מתעלמים מכך. האחרים מצבם כמצבם של יהודי-המזרח (Ostjuden) או גרוע מכך: הם חשודים מבחינה פוליטית. הם מביכים את תושבי המקום, החשים שם כבבתם, אשר בתורם עולים על עצביהם של התושבים הנוצרים. כאילו מושג הבית במציאות אימתנית אינו אמור להיות סימן-ההיכר לשקר וללעג עבור כל אדם ואדם בעם היהודי אשר התנסה בכך זה אלף שנים, כאילו היהודים, המדמים לעצמם שהם תושבים במקום כלשהו, אינם יודעים בסתר לבם שחוקי הבית הזכים, המועילים להם עתה, יפנו נגדם כבר מחר. מכל מקום, הבאים זה מקרוב מסבים אי-נוחות. הפראקסיס האידיאולוגי, השואף לדכא בשנית את רוחם של קורבנות אי-הצדק החברתי כדי להעניק להבדל גזון תבוני, אותו תרגיל קלאסי המוכר לשכבות השולטות מאז ימי אריסטו ומפרנס גם את האנטישמיות, הוא יהודי לא פחות משהוא גויי; הוא שייך לכל חברה אנטגוניסטית. ככלל, מי שמובס בכלכלה זו אינו יכול לצפות מן הסוגדים לה לדבר אחר זולת ההכרה בפסקי-הדין הכלכלי אשר נישל אותו, פסקי-הדין האנונימי או הנומינלי. הנפגעים אינם, מן הסתם, כה חפים מפשע. כיצד אמורים להגיע להכרה, לנוכח יהודי גרמניה, יהודים או ארים שהצליחו בחוץ, אשר השלימו תמיד עם התרוששותן של קבוצות חברתיות או לאומיות, עם דלות ההמונים במולדת ובמדינות-הבת, עם בתי-הכלא ובתי-המשוגעים?

התוכנית הנאציונל-סוציאליסטית לדחוק כלפי מטה, אל הלומפן-פרולטריון, את כל מה שנותר מהם, מוכיחה שוב שהוגיה יודעים את נפש בהמתם. ברגע שהיהודים יידרדרו אל הלומפן-פרולטריון גם להם לא תועיל עוד התחושה הרופפת של אחווה מעמדית בורגנית: [מה גדולה תהיה] התדהמה, [כשיתגלה] שגם אנשים עשירים אינם בטוחים עוד. יהודים עניים ראויים פחות לרחמים. אנשים עניים הם כורח המציאות, את העולם אי-אפשר לשנות. בין הצרכים הבלתי-מסופקים של חסרי-האונים לבין הצרכים שאין להשביעם של בעלי-העוצמה מתקיימת הרמוניה יציבה מראש. אסור שגורלם של הנחותים ישפר עליהם יתר על המידה, שאם לא כן הם יפסיקו להיות אובייקטים. אולם הזעם אשר הורתו במצוקה, הזעם הטמיר, העמוק והיוקד שחשים התלויים בגוף ובנפש, מתבטא בכל הזדמנות שנקרית בדרכו, היינו, נגד החלש והתלוי עצמו. הפועלים בגרמניה, אשר התחנכו בדרך של מחשבה מהפכנית, צפו בפוגרומים בשאט-נפש: כיצד תנהג האוכלוסייה בארצות אחרות, אין לדעת בדיוק. במקום שאליו הגיעו היהודים המהגרים, כאשר שוככת ההתעניינות וחייו היומיום מתחילים, הם נתקלים בתוך כל האהדה של נפשות נאורות בצינת התחרות ובשנאה הקודרת וחסרת-התכלית של ההמון, אשר חזותם מספקת לה יותר מסיבה אחת.

להסתמך היום על דרך המחשבה הליברלית של המאה ה-19 במאבק נגד הפאשיזם פירושו לפנות לערכאה שאפשרה את ניצחונם. המנצח יכול לתבוע לעצמו את הזכות על המלים: "הדרך פנויה למוכשר". הוא עמד בהצלחה כה רבה בתחרות הלאומית עד כי הוא יכול לבטלה, laissez-aller, laissez-faire, הוא יכול לשאול, מה מונע ממני לעשות ככל העולה בדעתי? אני מספק עבודה ופרנסה להמון לא פחות מאשר אלופי כלכלה כלשהם בסגנון החופשי. גם בתעשייה הכימית ידי על העליונה. אספסוף הפועלים, עמים קולוניאליים, יסודות ממורמרים מתלוננים. אלהים אדירים, כלום לא כך נוהגים הם מאז ומעולם?

התקווה שתולים היהודים במלחמת עולם שנייה היא עלובה. תהא אשר תהא תוצאתה, המיליטריזציה ההדוקה מובילה את העולם הלאה, אל צורות חיים אוטוריטריות-קולקטיביסטיות. כלכלת המלחמה הגרמנית במלחמת העולם הראשונה היתה צורה תקדימית של תכנון שנתי מודרני, גיוס כפוי במלחמת עם בעת החדשה הוא הלך עיקרי של הטכניקה הטוטליטרית. לטורי העובדים, אשר הוקצו לתעשיית החימוש, לסלילתם של עוד ועוד כבישים, להקמתם של עוד ועוד רכבות תחתיות ובתי-משותפים אין הגיוס מביא חידוש גדול במיוחד, למעט קבר האחים. הקידוחים הבלתי-נלאים באדמה בעתות שלום כבר היו לוחמת חפירות. האם מתחוללת מלחמה – זה נסתר היום, לעתים, אפילו מעיני הלוחמים עצמם. המושגים כבר אינם מובחנים זה מזה באופן כה ברור כמו במאה ה-19. הושבתם מחדש של העמים בתוך שוחה היא ניצחונם של היטלר,

גם אם יובס. ואז, בבהלה הראשונית לא עוד ייתנו את הדעת ליהודים, אך בטווח הארוך הם חייבים לרעוד יחד עם כולם מפני מה שמתרגש עתה על העולם.

חלק גדול מן ההמון שאותו מובילים נגד המדינות הטוטליטריות אינו ירא בעצם מפני הפאשיזם. שימור הקיים אינו הגיוני, לא כמטרת מלחמה, אף לא כמטרת שלום. בכמה תחומים אפשר שיכוננו לזמן-מה היחסים הכלכליים הישנים אחרי מלחמה ארוכה. ואז תחזור על עצמה ההתפתחות הכלכלית: הפאשיזם לא נוצר במקרה. מאז כישלון כלכלת השוק עמדו בני-האדם אחת ולתמיד בפני הבחירה בין חירות לדיקטטורה פאשיסטית. ליהודים, כסוכנים של מחזור הכספים, אין למה לצפות עוד. כבני-אדם הם יוכלו לחיות רק כאשר בני-האדם יחתמו סוף-סוף את העיץ הפרה-היסטורי.

בסדר הטוטליטרי יבוא סופה הטבעי של האנטישמיות כאשר האנושיות תיעלם, אך אולי עוד ייוותרו כמה יהודים. שנאת היהודים שייכת לשלב העלייה של הפאשיזם. האנטישמיות היא עדיין לכל היותר צורת הפורקן של המחזורים הצעירים של ה.ס.א. כלפי האוכלוסייה היא משמשת כאמצעי-הפחדה. באמצעותה מוכיחים שאין דבר שהשיטה נרתעת מפניו. מבחינה פוליטית מכוונים הפוגרומים בראש ובראשונה אל הצופים. אם חלילה זו מישוהו. אין יותר מה להשיג. התעמולה האנטישמית הגדולה פונה אל מחוץ לארץ. גם אם נכבדים אריים מתבטאים עדיין בזעם כה רב על הכלכלה ותחומים אחרים, מה גם שארצותיהם נמצאות הרחק מעבר לקו האש: המוניחים הפאשיסטיים לעתיד אינם מתייחסים לכך ברצינות מרובה מדי. את האכזריות המקוממת יודעים להעריך בחדרי-חדרים. ביבשות אשר הכנסותיהן יכולות היו לכלכל את האנושות, חושש כל קבצן שהמגהר היהודי מצמצמת את מחייתו. גודדי מובטלים וזעיר-בורגנים אוהבים את היטלר בכל העולם בזכות האנטישמיות, והגרעין הקשה של המעמד השליט שותף לאהבתם זו. באמצעות הגברת האכזריות עד לאבסורד שוככת הבעתה הנגרמת בעטיה. הפטור מעונש, שהכוח האלוהי המעמיד במבחן מעניק לרשעים, שב ומוכיח שהוא אינו קיים כלל. שעתוק אי-האנושיות מאשר שההומאניות והדת הישנות וכל האידיאולוגיה הליברליסטית איבדו לחלוטין את ערכן. הטוטליות חייבת עדיין לבטל את ייסורי-המצפון. החמלה היא באמת החטא האחרון.

אפשר לחזות גם סוף בלתי-טבעי: הקפיצה לחירות. הליברליזם הכיל בחובו את היסודות לחברה טובה יותר. לחוק היה עדיין תוקף כללי, שחל גם על השולטים. המדינה לא היתה כלי בלתי-אמצעי בידיהם. מי שהתבטא באופן בלתי-תלוי לא היה אבוד בהכרח. ברם, רק בחלק קטן של העולם ניתן מקלט מעין זה, במדינות שלידיהן הוסגרו המדינות האחרות. אפילו הצדק הפריך הוגבל לאזורים גיאוגרפיים חלקיים. אולם מי שיש לו חלק בסדר אנטי מוגבל, אל יתפלא כאשר מעת לעת מחילים עליו את ההגבלות. אחד מגדולי הפילוסופים הבורגנים אישר זאת, בקובעו: "כאשר למען טובת הכלל ומבלי לפגוע בהסדר הקיים, נגרם עול כלשהו לאיש חף-מפשע, שאינו נתין, זו אינה הפרה של החוק הטבעי. שכן כל האנשים אשר אינם נתינים הינם או אויבים או שחדלו להיות כאלה באמצעות הסדרים קדמים. אך באויבים אשר לדעת המדינה הם מסוכנים מתיר החוק הטבעי המקורי להילחם; בסוגיה זו החרב אינה חורצת משפט, המנצח אינו מבחין בין אשם לבין חף-מפשע בשים לב לעבר, ואינו מתחשב ברחמים מיוחדים כלשהם. אלא אם כן נעשה הדבר בשם האינטרס של אנשיו-שלו."¹¹ חסר-השייכות אינו נהנה מהגנת ההסכמים, אין מאחוריו כל כוח – הזר, אשר אינו אלא אדם, מופקר לגמרי. אפילו מבעד לשפתם התמה של הכלכלנים הקלאסיים משתקפת מוגבלותו של המושג האזרחי של האדם. "לרצונו הטוב אין גבולות, הוא יכול לחבוק תבל ומלואה. ברם, ניהול היקום, הדאגה לגורלן הכללי של כל הבריות התבוניות והנבונות, נוגעים לאל ולא לבני-האדם. [...] החלק שעליו מופקר האדם הוא צנוע יותר [...] הדאגה לרווחת-הוא, לאושר של משפחתו, ידידיו, ארצו; העובדה שהנשגב עומד לנגד עיניו לא מכפרת לעולם על הזנחת החלק הצנוע הזה."¹² הדאגה למשפחה, למדינה ולאומה היתה בחברה האזרחית מציאות, כיבוד האנושות – אידיאולוגיה. אולם כל עוד אפילו אדם אחד ויחיד אומלל בגין עצם כינון החברה, יש בהזדהות עם הסדר הזה בשם האנושיות משום סתירה. ההסתגלות המעשית, אפשר שהיא בלתי-נמנעת מבחינת הפרט, טשטוש הניגודים בין מושג האדם למציאות הקפיטליסטית מפקיע מן החשיבה כל שמץ של אמת. אם מתוך געגועים מובנים מייפים היהודים את הפרה-היסטוריה של המדינה הטוטליטרית, את הקפיטליזם המונופוליסטי ואת רפובליקת ויימר, אזי צודקים הפאשיסטים

¹¹ *The English Works of Thomas Hobbes*, vol. III. London; *The Second Part of Commonwealth*, Chap. 28, p. 305 Bohn, John, 1839. See also: *The Latin Works of Thomas Hobbes*, loc. cit., p. 228.

¹² Smith, Adam, 1793. *The Theory of Moral Sentiments*, vol. II. Basel, pp. 79–83.

ביחסם אליהם. הם תמיד היו מודעים לשבריריותם של המצבים הללו. היחס הסלחני כלפי עולות הדמוקרטיה הבורגנית, הפלירט עם כוחות הריאקציה, כל עוד ריאקציה זו לא היתה אנטישמית גלויה מדי, וההסתגלות לקיים, היו כבר אז אשמתם של הפליטים דהיום. העם הגרמני, אשר מפגין אמונה מאולצת במנהיג, עמד כבר על טיבו טוב יותר מאשר אלה המכנים את היטלר מטורף ואת ביסמארק – רוח היצירה.

מן הברית בין המעצמות הגדולות אין לצפות למאומה. אין לסמוך על התמוטטות הכלכלה הטוטליטרית. הפאשיזם מקבע את התוצאות החברתיות של ההתמוטטות הקפיטליסטית. יותר מכל תהא זו תמימות לשדל מבחוח את הפועלים הגרמנים למהפכה. מי שכל שביכולתו זה לשחק בפוליטיקה, מוטב שירחק ממנה. המבוכה נעשתה כה כללית, עד כי ככל שהאמת ממעטת לפזול לעבר הפראקסיס המדומה, כן גובר הכבוד המעשי המוענק לה. נחוץ עיון תיאורטי שאותו יש להנחיל לאלה אשר בסופו של דבר יוכלו להנהיג בזמן כלשהו. אופטימיות הקריאה הפוליטית נובעת היום ממורך לב. [האפשרות] שהכוחות המתקדמים הובסו והפאשיזם יכול להימשך לאין-קץ חוסמת את מחשבת האינטלקטואלים. הם סבורים שמה שפועל הוא טוב מן הסתם, ועל כן מוכיחים שהפאשיזם אינו יכול לפעול. אולם בתקופות מסוימות הופך הקיים בעוצמתו וביעילותו לרע. פעם היתה גאות היהודים על המונותיאיום המופשט, על שלילת האמונה בצלמים, על הסיורב להפוך את הסופי לאין-סופי. מצוקתם העכשווית מחזירה אותם לכך. הזלזול ביישות, שהתנפחה לכלל אָל, הוא דתם של אלה אשר באירופה של עקבי הברזל מוסיפים להקדיש את חייהם להכשרת הטוב.